

Ираида ПЕТРОВА

1943 СҮЛ, БЕКЕТОВКА.

СТАЛИНГРАД

Ираида Алексеевна ПЕТРОВА — поэт, драматург, публицист.
Сине тәрса, ырма-канми ёслет вәл.

Унән «Татюк» (1969), «Куңсул юппинче» (1973), «Савине Кришна» (1975), «Пурнаҗ сиппи» (1979) кёнекисене вулакансем айшип йышанчёс. И. Петрова пьеси тәрәх Чәваш академи театрен коллективё лартнә «Телейне Илем» спектакле куракансем темиҗе сүл ёнтё кәмәлләса пәхәсчёс.

1944 с.

Ун чухне эпё сәмрәкчё. Ленинградри консерватори сүмәнчи музыка училищинче юрлама вёренеттём. Вёренсе тухсан, Чәваш сёршывие таврәнәп тесе шутласа пурәнәттәм. Сут тәнче калама сук илемлё курәнәтчё, юрә-кёвё тәнчи илёртетчё мана. Пуҗра вара ёмёт-шухаш сәлсәсем варкәшатчёс.

Анчах сак илёртүллё тәнчерен уйрәлма тўр килсе тухрё. 1941 сүлтә июнён 22-мёшёнче сёршывәмәра Гитлер вәрә-хураҗсем тапанса кёчёс. Аслә вәрсә пуҗланса кайрё. Пётём халәх хаяр кёрешёве сёкленчё. Эпё те ёсе кётём. Авиазаводи диспетчерсен уйрәмәнче ёслетёп. Ак ёнтё заводәмәр эвакуацие хатёрленет. Пирён мал ение куҗса каймалла. Ку вәл 1941 сүлхи август уйәхёнче пулчё. Рабочисем, служачисем, инженерсем станоксене вырәнтан хуҗкатса вагонсем сине тиесчё, ёсе вёсем чөмодансемпе, рюкзаксемпе килнё. Заводән кәткәс хуҗаләхне тирпейлөн тиесе пётёрнё хыҗсән вёсен хулапа, тәванёсемпе уйрәлса инсе сүла туха-туха каймалла-сөкәха. Эпё ёнтё вәл вәхәтәллә самолет деталёсене, узелёсене лайәх пёлекен пулса ситрём. Савәнпа та завод хуҗаләхне сүла тухма хатёрлес ёсе эпё те хастар хутшәнтәм. Сапла вара тавар вагонёсене тиенё пирён завод август уйәхёнче темиҗе эшелонпа сёпёрти пёр хулана пырса ситрё.

Акә ёнтё темиҗе кун хушши, сёрне-кунне пёлмөсёр тенё пек, оборудование вагонсенчен пушататпәр. Авиаремонтнәй мастерскойёнче аран-аран вырнаҗтартамәр вёсене. Авиаци шкулён мастерскойё пулчё ку. Сак шкулән аэродромё те пур. Йывәр станоксемпе пресс тумалли хатёрсене эфир пурсәмәр та, туслән тытанса, пулас цехсене вырнаҗтарса тухрәмәр.

Тёләнсе кайән! Тепёр икё уйәхран пирён завод сериллё майпа самолетсем кәларма пуҗларё. Авиаци шкулён аэродромёнче самолетсене тёрёслемелле вёстерсе пәхнә хыҗсән сүначёсене хывса поезд плат-

формы сине тиесчё. Фюзеляжёпе моторне те сүначёсемпе пёрлех хурса пин-пин сүхрәмри фронтсене асатасчёс. Хушәран вёссе те каятчёс. Ёсё ман сапла-рахчё: самолета кирлё деталёсене тёрлё цехсенчен пухса сборка тунә сёре ситермелле.

1943-мёш сүл. Март пуҗламәшё. Эпё цехра ёслетём. Ман патәма завод директорён секретарё телефонпа шәнкәравларё... Сире директор чөнет,—терё вәл. Эпё хыпанса ўкрём. Хәраса мар. Директорпа эпё унччен те пёрре кәна мар каласнәччё. Иртнё сүлталәк сүрә хушшинче эп ёнтё узелсен номенклатурине сөс мар, самолет деталёсене те пёлсе ситнеччё, чертежсене те әнкара пуҗланччё. Савәнпах-и, тен, заводра мана «аслә хёрача» тетчёс.

Эпё директор кабинетне кётём. Сывләх сунтам. Унпа юнашар, сулахай енче, майор, сылтамра летчик тумё тәхәннә капитан ларасчёс. Иккёшни те питкуҗсәсем ывәннә пек куранасчёс. Кёсөх кабинета Григорьев инженер пырса кёчё, унпа пёрле чи аслә класлә рабочи-столярсем. Казаков Сергейпе Петр Сидоров. Сывләх сунчёс те сётел хёррине манпа юнашар вырнасрёс.

— Ну, юрать, пурге пухәнчёс тесе шутләпәр,— терё директор.— Пирён пата 2-мёш истребительнәй авиадивизион, Сталинградри, Павловский инженер-майорпа Волков летчик-капитан килсе ситрёс. Эсир хамәр заводри, тәваттән. Ыран ирхине сирён вёсемпе пёрле «ЛИ-2» самолетпа хамәр аэродромри Сталинграда вёсмелле пулать. Халь акә Павловский инженер-майор сире ман ёс пүлёмәнче «ЯК-6» самолета мён сёмёрёлнине, мён-мён юсамаллине каласа парё. Питех те ответлә задани ку. Григорьев инженерән самолета юсама кирлё деталёсемпе узелсен списокне тумалла пулать. Сав списокпа диспетчер,—директор ман хушаматәма каларё,—кирлё пек узелсемпе деталёсене пухса Сталинграда каяс самолета вырнаҗтарё. Казаковпа Сидоров юлташсем

ремонт тума кирлѣ материалпа инструментсене хатѣрлекеннисем пулѣс. Саканпа ман сѣмахѣм пѣтрѣ тейѣпѣр. Анаслѣх сунатѣп сире пурсѣра та.

Директор кабинетѣнчен эпир юнашар пѣлѣме тухрѣмѣр та ѣсе тыгѣнтѣмѣр. Тепѣр кун ирхине вара «ЛИ-2» самолетпа Сталинград сулне тухрѣмѣр. Пин сура-икѣ пин метр сѣллѣшне вѣсетпѣр. Санталѣк каштах шѣнтѣ та хѣвеллѣ. Аялта сарѣлса ыртакан уй-хир чѣваш арѣмѣсем тѣртекен йѣтѣн пир ситтѣпе витѣннѣ тейѣн, шап-шурѣ. Поселоксем, ялсем, хуласем шуса ирте-сѣ. Акѣ, ѣнтѣ иңсетре хула кураңса кайрѣ. Халь ѣнтѣ виссѣр-иксѣр метр сѣллѣшѣнче вѣсетпѣр. Мухтавлѣ хула сывѣхарах та сывѣхарах. Сталинградра эпѣ 1939-мѣщ султа май уйѣхѣнче пулѣнѣчѣ. Питѣ хитреччѣ вѣл, тин сѣс чечеке ларнѣ тейѣн. Халь акѣ пирѣн кус умѣнче чечен хула ыраннѣ хѣрушла хѣрѣм-ланса пѣтнѣ ишѣлчѣксем купаланса ыртассѣ. Хѣрхѣнѣсѣр вут-кавар калѣр хуларан пурнѣссѣр, пушѣ, никам сѣремен ишѣлчѣк купи туса хунѣ иккен. Чунѣм кѣтсе килнипе эпѣ макѣрса ятѣм. Мотор кѣрленѣрен эп сасѣпах макѣрнине никам та туймарѣ. Атѣл пѣрпа, витѣннѣ, тѣл-тѣл пѣра снарядсем ѣксѣ сѣмѣрнѣ. Хула варрине ситес умѣн самолет сулахаялла пѣрѣнчѣ те тата аяларах анса иксѣр-сѣр метр сѣллѣшѣнче Атѣлѣн сылтѣм сыранѣ хѣррипе вѣсе пусларѣ. Эпир Бекетовка ятлѣ поселок аэродромне вѣсетпѣр иккен. Вѣл Сталинградран вуникѣ сухрѣм анатарахра. Кунта вара Сталинград тѣлѣнчи ѣкерчѣксенчен те хѣрушарах ырансѣм кураңса кайрѣс. Атѣлѣн сылтѣм сыранѣ лупашкасѣмпе, тип сырмасѣмпе, варсѣмпе касѣлса пѣтнѣ. Акѣ, пысѣк вар, тѣршшѣ ун пѣр иксѣр-виссѣр метр та пулѣ. Вар тѣпѣнче сирѣм-вѣтѣр танк. Аяккисенче—хѣрессѣм, хѣрессѣр танксѣм те пур. Танкѣсем хура, хѣшѣ-пѣрисем кѣмрѣкланнѣ, хайрѣлса ванса пѣтнѣ. Пѣрисем хѣяк-кѣн, теприсем месерлѣ тѣне-тѣне кайнѣ. Вар сыранѣсем тѣрѣх, аялта та сѣлте те, умлѣ-хыслах тѣнѣ пѣк тупѣсем ыртассѣ. Кусем ѣнтѣ сѣв танксѣне Атѣл патне сывхартас мар тесе питех те вѣйлѣ сѣпѣснѣ пулмалла. Пирѣн куса кураңан кашни айламра, кашни варта лѣк тулли машина, урлѣ та пирлѣ йѣваланса ыртассѣ. Хирсенче, унта та кунта—суначѣсем сѣнче хѣреслѣ самолетсем. Танксѣм, тупѣсем, темѣн те пѣр тѣрлѣ машинѣсем, самолетсем... Пирѣн паттѣр воинсен сѣк йышлѣ та питех те хѣватлѣ техникѣна аркатса тѣкса чарса лартмалла пулнѣ. Сук, Атѣл патне сывхартман вѣсене. Мухтав Совет Сѣрѣн тѣнче тѣлѣнтермелле паттѣр воинсѣне! Ёмѣр-ёмѣр мухтавлѣ...

Акѣ ѣнтѣ эпир Бекетовкѣра. Кун тѣксѣмлѣннѣ, сѣмѣр пѣлѣчѣсем халь-халь татѣлса анас пѣк. Вѣрѣм сѣл хысѣн ашѣ баракра сѣр касѣа кантѣмѣр та ирхи апат хысѣн тѣватсѣмѣр та аэродромалла сѣл тытѣрамѣр. Ирѣ лѣкѣ, кашт кѣна хѣвел пѣхатѣ, юр ирѣлет. Халь ѣнтѣ эпир тѣвалла хѣпарса пыратпѣр, сѣлѣрен-сѣлѣрех. Аэродром тѣлне ситсен, пѣр хушѣ чарѣнса тѣрса каялла сѣврѣнса пѣхрѣмѣр, Ытарма

сук хитре кураңатѣ иккен кунтан тѣван Атѣламѣр. Халь ѣнтѣ ѣна пѣлѣт хысѣнчен сѣланса тухнѣ хѣвел сѣутатѣ. Пѣртакках утсан эп, ѣнсѣртран тѣнѣ пѣк, сылтѣмалла пѣхрѣм та шартах сикрѣм. Сѣрт кураңса кайрѣ. Сук, сѣрт пулмарѣ иккен ку, нимѣс виллисѣн купи пулчѣ. Сак пысѣк улѣм ури евѣр «сѣрт» сывѣхѣнче СС формине тѣхѣннѣ нимѣс офицѣресѣм темскѣр тѣвассѣ. Пѣр вѣтѣр-хѣрѣхѣн те пулѣ вѣсем. Иңсетрехре те нимѣс офицѣресѣн пысѣках мар ушкѣнѣ. Вѣсем фашистсѣн виллисѣне урисѣнчен пѣявпа сѣаклатса юр тѣрѣх, кѣленсе тѣракан шыв урлѣ, сѣтѣрессѣ имѣш. «Нимѣс офицѣресѣне чи юрѣхлѣ ѣс, вѣсем хѣйсѣн салтакѣсен виллисѣне сѣс мар, союзникѣсен виллисѣне те пустарассѣ»,—тесе каласа пѣчѣ пире халь сѣс хамѣра хуса ситнѣ механик.

Акѣ ѣнтѣ эпир ангара кѣтѣмѣр. Ангар вѣл вис-тѣватѣ самолет ырнасмалѣх пысѣках мар сарай. Халь вара кунта авари тѣснѣ «ЯК-6» самолет кѣна. Сылтѣм шасси фюзеляжран уйрѣм ыртатѣ, сылтѣм сѣуначѣ вѣта сѣрѣнчен татѣлнѣ, вѣл та уйрѣм ыртатѣ. Ун ѣшѣнче икѣ кашта, ланжеронсем тессѣ вѣсене. Самолетпа юнашар эпир илсе килнѣ ещѣксем ыртассѣ, пилѣк ешчѣкѣнче те самолета юсама кирлѣ детальсѣм. Сѣвѣнтах вѣрѣм хыр йывѣсѣнчен тунѣ икѣ отренги. Кусем ланжеронсѣне юсама кирлѣ. Вѣрсѣ вѣхѣтѣнче самолетсем тума совет сѣннисем хѣйсѣн ирѣкѣне укѣс-тенкѣ нумай пухса панѣ. Харпѣр хѣй тѣллѣн самолет туяңса фронта паракансем те пулкаланѣ. Пѣр колхоз председателѣ (хушаматне астѣвай-мастѣп халь) хѣйѣн укѣс-тенкипе «ЯК-6» ятлѣ сѣмѣл самолет туяңса Сталинградра сѣпѣсѣкан Родимцев генерала парнелет. Вѣрсѣ хѣтѣресѣне турттаракан «ЯК-6» самолет Пунтус полковник ертсе пыракан истребительсѣн дивизинче хѣй питех те усѣллѣ иккенне пите аван кѣтаргатѣ. Аста кирлѣ сѣвѣнта усѣ курнѣ унпа. Летчиксѣмпе механиксѣне те, автоматсѣмпе пулемѣтсѣне те турттарнѣ, аманнѣ летчиксѣне те медпунктсѣне сити сѣв самолетнах лѣсе-лѣсе хѣварнѣ. 1943 сѣлти май уйѣхѣн пирвайхи кунѣсенче сѣв самолет летчик айѣпѣпе аварине лекет. Сѣл тѣпене вѣссе хѣпарнѣ чух вѣл шасси-кустѣрмише бруст-вер тѣмески сѣне пырса тѣранатѣ. Летчикѣ аманман, анчах дивизи чи кирлѣ самолетсѣр тѣрса юлатѣ.

Акѣ ѣнтѣ эпир ѣсе тыгѣнтѣмѣр. Казаков Сергей Петрович столяр, Иван Григорьевич инженер, Петр Сидоров рабочи. Петр хѣвѣрт кѣна стеллажсем шаккаса пѣчѣ те эпѣ вѣсем сѣне хамѣрпа илсе килнѣ детальсѣмпе узелсѣне ырнасѣтарса тухрѣм. Кашни болтѣн, шайбѣн, узелѣн хѣйѣн ыранѣ. Кашнин тѣлнех картон татѣкѣ сѣне деталь номерѣсѣне сѣрасѣра сѣкса хутѣм. Казѣинпа йывѣсѣн детальсѣне сѣпѣсѣтармалли хѣтѣрсѣн те ыранѣ хѣйсѣн. Самолет сѣуначѣсѣне, фюзеляжне (урапине хѣйне) йывѣсѣран тѣваттѣмѣр ун чух. Дрельсѣм, пѣрѣссѣм, сѣрсѣмпе кистьсѣм пурте хѣйсѣн ыраннѣ йышѣнчѣс. Самолета сѣлѣрех сѣклентерсе ырнасѣтарма висѣ козелок турѣс пирѣн ѣстасѣм. Сѣпла вара пѣр вѣтѣр-хѣрѣх сѣн пулѣшнине самолета козелоксем сѣне ырнасѣ-

тарса лартрамър. Икё козелок сине самолет суначёсене төрентертёмөр, вищёшё сине вара самолет хўрине хутамър. Халь ёнтё эфир хёрсех ёсе тытантамър темелле. Сергей пёрмай юрә ёнерет. Вәл юрланә юрә кёввисене иглесе ёслеме питех те камәллә, ёсё те аяса пырать. Вуникё сехете яхан пёр канмасәр тенё пек аппалантамър. Кащ пулсан пёр сакар сехет тёлнелле ангара такам, вәрәм сухалләскер, кёрсе кашнин тёлне чарәна-чарәна тарса пуц тайса тав турё те тётре пек сирёлчё.

— Куртәр-и, юлташсем?—лытрам эпё хыттан. Пурте ман еннелле савранса пәхрёс.

— Кама?

— Мёнле кама пултәр, халё сёс ангара Атәл ватти килсе кёрсе тав туса тухса кайрёске! Мән сухалләскер,—терём эпё.

Ман сине пурте пёр хушә ним чёнмесёр пәхса тәчёс-гәчёс те сасартак ахәлтатса кулса ячёс.

Кун хысән кун иртсе пырать. Ырми-канми тенё пек, хёрсе кайсах ёсленерен-и, тен, вәхәт иртниц сисёнмест. Пёррехинчө, кащине, эфир пурәнакан барак алакне такам шаккарё. Эпё алака усрам. Кёнё-кёмөнех тенё пек сенкер кантлә карттусне хывса сывләх сунаканни:

— Паллашәпәр, лейтенант Агеев,—терё.

Вәл сәран курткапа. Эфир ая ларма сөнтёмөр. Агеев тумтирне хывса сётел хушшине кёрсе ларчё.

— Эпё сире канма чәрмантармастап-и?—ерипен ыйтрё вәл.

— Сук, сук... — терёмөр эфир.

— Эпё-ха ку, сире ёслеттерекенни. «ЯК-6» самолет авариө лекнёшён эпё айәплә. Халь кәна ангарта пултәм. Эфир ёслеме пусланине куртам. Ёсёр әнәлә пынине те чухласа илтём. Самолет сөпөрөн хәсан вёсме пултарёши? Дивизире вәл питех те кирлө, вәл вёсе пусласа, ман чёре синчи йывәр чул кусса аннә пулөччө.

— Ситес кунсенчөх сирён самолетәр түпене сөкленне пултарё. Эфир мёнпур вая хурса хәвәртрах юсаса пётерме тәрәшәпәр,—терё Григорьев инженер.

Эпё чөй хатёрлерём. Нумаи пулмасть камака, хутса кәларнәччө. Сётел хушшинчө, ашә пүлёмре кәласса ларатпәр.

Пурте лейтенантран Бекетовка патёнчи сәпәсусем синчен ыйтса пөлөшён. Вәл акә мён кәласа пачё:

— Пёр вәхәтра нимёссем Атәла минәлама тытаннә, Суркувнө навигаци пуслансан, пирён баржәсемпе парашутсем, хөспәшалланнә пысәках мар суднәсем, Атәл тәрәхәнчи тата Уралти заводсем валли нефть туртгаракан суднәсем сәв минәсем сине пырса кёрсе тәп пулчәр тесе минәлама хәтланнә иккен. Сёрле нимёс бомбардировщикё пёр вуи-вуникё пин метр сүллөшне вёссе хәпарать те Атәлтан сөр е сёраллә километр аяккалла каять, вара летчик газа, двигател оборотне чакарать. Самолет шәппән вёсме тытанать. Сапла вара шәппән яранса пыракан самолета шыраса тупма май сук. Сәвән пек вёсөкөн самолетпа вёсем Атәл тәрәхне тухса минәсене шыва

ывәтәсчө те хәвәртрах хәйсен аэродромне таращө. Пирён сәнавсәсем тәшман тактикинө әнланса илөсчө те сак шәппән вёсөкөн тәшмана хураллама тытанәсчө. Сапла тәп тунә тәшман самолөчөсене пирём истребительсем.

— Эфир, тархасшән, чөй ёсёр—сивөнөт!—терём эпё.

— Тёлнелле тутлә чөй!—терё те вәл шәп пулчө. Эпё шухәша кайса сәп-сәмрәк летчик сине тинкерсе пәхатап. Тўррипе кәласан, тин сөс пурәнма тытаннә-ске-ха вәл. Халь акә унән пурнәс ырләхөпе киленес чухне тәшмана хирёс сәпәсма тўр килет. Те таврәнәять-ха вәл килне?

Мён чухлөн вёсем сак сәмрәк пек сәпәсакансем. Пётөкенисем тата мён чухлө! Ашәмра эпё фашизма ылханатап.

Летчик малалла кәлама тытанать. Вәл кәласа панә эпизодсенчен пёри халё те куц умөнчө. Февраль вёслөннө чухне, пирён истребитель түпере нимёссен икё моторлә бомбардировщикне асәрхәть, сәпәсу пусласа ярать. Тәшман бомбардировщикне персе ўкерет те вәл хәй хәмәр аэродрома, Бекетовкәна таврәнәть. Тәшман самолетне хәш районта персе антарнине кәласа парать. Сәв самолета шырама пирён боецсем улттән тухәсчө. Тул сүтәлас умён вара тәшман самолетне пёр вәрман хёрринчө тупәсчө вёсем. Акә ёнтё ўкнө самолет патнелле сывхаращө. Тәшман летчикёсем пулеметран шәтәртаттарма тытанәсчө. Сәпәсу пусланать. Пёр хушә шәп. Пәшал сасси илтөнсе каять. Кәярахпа пәллә пулать вара. Тәшман самолөчөн командирё подполковник перөнсе вилнө иккен, радистпа стрелокё пирённисене парәнасчө.

— Хәнара нумаи чөн ларни килөшсех каймасть,—терё кайма тапанса лейтенант.

— Ан васкәр-ха, тархасшән, персе ўкернө тепёр летчикё синчен кәласа парсамәр ёнтө,—терём эпё.

— Ку истори те февраль вёслөннө тёлелле пулса иртрө. Тўпере. «Атәл тёлөнчө нимёс самолөчө!» — тесе пёлтерчөс пирө. Хәльхинчө вара тревога тәрәх сүл түпене пирённисен вёсө истребителё сөкленет. Анчәх сәв истребительсен конструкторийё кивелнөччө ёнтө, хёрөх вищёмөш сүлта тухнисем хәвәртрах вөсөтчөс, анчәх вёсем фронт линийё сывәхөнчө ёслөсчө, кунта вара халё тыл. Сывләша сөкленнө вищө истребокран иккөшө «И-16», тепри вара «Чайка» текенни. Сүл түпере, тәватә пин метр сүллөшөнчө сәпәсу пусланса каять. Тәшманнә «Мессершмидт-109» самолөчө сывләшра хәюллән, пустахлансах вөсөт, пирён истребительсене хәль-хәль тәп тәватәп тет пуль ёнтө. Анчәх сәпәсу пусланнәранпа пёр-икё минут пек иртсен вәл пёр кётмен сёртен тенё пек хәрах сунатти сине йәванать те ўсёр пек тайкаланма пуслать, унтан вара, хытәран та хытә тайкаланса, пирён Бекетовкәри аэродрома анса ларать. Ун хысән пирённисем те Бекетовкәнах анса ларәсчө. Куракансем кәланә тәрәх, тәшман летчикё сахалтан та пилөк минута яхан самолетран тух-

масть. «Мессер» тавра пирён автоматла боецсем пу-
ханащё. Вара нимёс летчикён шлемла пущё куранса
каят. Самолет кабиничен сўлэ сын тухать. Сәрп
костюмна, хаклә йышши пушмакляскер, парашю-
сәр. Вәл сунат синчен сёре сиксе анчә те радио-
наушниклә шлемне хыврә, йёри-тавра пәхкаласа ил-
чә те аллине кёсйине чиксе пистолет туртса кәлар-
чә, ывәс тупанә сине хучә те аллине тәсрә. Ку ёнтә
вәл парәнатәп тенине пёлтерчә. Штаб начальникён
пүлёмәнчә вәл хай подполковник иккенне пёлтерчә.
Нимёссен «АС» пулла иккен вәл, сўл түпери сапә-
сусенчә 27 самолет персе ўкернёскер. Пит чаплә «АС»
пулнәран Гитлер аһа «Мессершмидт-109» самолет
парнеленә-мән. Штаб начальникә тәлмача: «Сәк вищә
летчикран сирён самолетәра хәщә персе антарчә?»
тесе ыйтса пёлме хушрә. Нимёс летчикә хутпа кә-
ранташ ыйтрә те хут сине хәвәрт кәһа «ИЛ-15» са-
молет ўкерчә. Пирён ку самолета час-часах
«Чайка» тещә. «Чайка» пенә ракетәллә снаряд тәш-
ман самолечән хўрипе сунатне сёмөрнә иккен. «АС»
хәйне персе антарнә летчикпа паллаштарма ыйтрә.
Пүлёмә пирён летчиксем кәчәс. «ИЛ-15» самолет
летчикә Егоров лейтенант»,—терә штаб начальникә.
«АС» «смирно» стойкәһа тәрсә вунтәххәрти лейте-
нант сине тинкерсе пәхрә те аһа аллине тәсса пачә.
Егоров алә памарә.

Пирён хәһа сәкһа каласа пёлтерчә те пуринне те
сывпуллашса тухса кайрә. Эпир каллех ёсә пикентә-
мөр. Аманнә хурсә кайкәһа сылтәм суначә юсанчә
теме пулать ёнтә, сылтәм ури те йёркеллех. Тепёр
улт-сичә кунран самолет вёсәвә хәтёр пулать. Ман
пулашу тек кирлә мар ёнтә кунта, ыран эпә «УТ-2»
самолетпа килә тавранатәп. Юлташәмсем каярах
таврәнәс.

Кәсхинә, пёр ұлтә сехетсенчә, эпә ангартап тух-
рам та палланә механика тёл пултәм. Хамәр сәрсем
Сталинградра тәшман сәрсене савәрсә илнә хыс-
сән нимёссен тарма ёлкёреймен самолечёсене кайса
курма сәнчә вәл мана. Самолетсене вёсәсә хәпарма
ятарласа тунә сұлтан аяккарахра тәшман «Мессерё-
сем» куранса кайрәс.

— Ак сәк истребительсене пирён сәрсем тыткәһа
илнә,—терә вәл.

Вёр-сәнә «Мессерсен» аяккисене хёрселесе автома-
пуллимә шәтарса пёлтернә. Кашни самолет сине,
кайран пуль ёнтә, пурапа вищә пәнчә лартнә та вы-
рәсла ятлашса сыра-сыра хуһә.

Кәсхинә эпә Атәһпа сывпуллашма тухрам. Сёр
тёттәм, сил сулхан. Суркунне вәранать. Пётәм сүт
тәнчә сурхи туллә сывлашпа сывлать.

Тәшман хытә аманнә, анчах та пусепех тәп пул-
ман-ха! Дивизири пёртен-пёр громкоговоритель пу-
риншән те савәнәс кўрет. Фронтсенчә пирённисем
сёнтерсех пыһине пёлтерсе Левитан сасси кёрлет.
Акә тата хёраһәм диктор сасси: «Первый концерт —
фортепиано с оркестром П. И. Чайковского!»—
терә. Тёттәм кәс. Атәл тәрәхәнчә тёләнмеллә асамлә
кёвә яһарать. Сил, хыр вәрманә, юманләх, хуран-
ләх, Атәл пәрә, пётәм сүт тәнчә итлет тейән сәк
кёввә... Сёнтерү, аслә Сёнтерү сывхарнәсем сывхар-
са киллине систерсе яһарат тейән аһа.

Сапла, эпә килә тавранатәп, кәмәл тулли
ман, эпир юсаса пёлтернә «ЯК-6» сўл түпене сёклен-
нә ёнтә, вёсәт, фронта вәрсә хәтёрәсем турттарать.

Эпә асаннә хыссән ман юлташәмсем тата икә
истребитель юсаса пёлтерсе сўл түпене вёстернә. Мән-
ле савәнмән-ха, тискер тәшмана аркатма эпир те
пулашни пулать-сәк-ха ку!

Михаил АХМАНЕ

ПУЛСА КУРМАН ЭП ВАРСАРА

Пулса курман эп вәрсәра,
Тивменчә вәл мана.
Асилтәм ун синчен, умра
Курсан ват юмана.
Хир варринчи хуралсә пек
Ларать вәл кармашса;
Кёрнеклёскер, кәра силпе
Ир-каһан тавлашса.
Пуса тайса ун умәнчә
Эс шухәша путан;
Мән-ма тесен ун ұтәнчә
Ларать хура тәхлан.
Пулли-иртни тухать умма:
Пёр сүтә ирхине
Килсе кёрет хура тәшман
Тәван сёршыв сине.
Хәрушә пуллә тытасу.
Кунта, сәрт түпинчә
Ун чух, тен, пуллә сан асу,

Тен, ман тәван пиччә?..
Хысра—Мускав, сёршыв-анне,
Чакмаһкән сул юлман.
Сәк самантра, ак,
Ун умне
Тухса тәрәтә юман.
Вәл кәкрипе кёрнеклёскер
Пёр салтака хуплать.
Тәшман пулли,
Кәварләскер,
Юман ұтне сәхать.
Тәван салтакшән хёрхенмен
Вәл хәйән пуриәһне.
Тәшман ылханә витеймен
Сёршыван ывалне.
Ырма пёлмесёр, сил синчә
Каш-каш кашлать юман.
Аһа курсан чун тёләнчен
Сёкленчә шухәш ман:

Е аһсәртран
Сёршыв сине
Инкек килсе тухсан,
Юман пек,
Уһан кәкрине
Сыхласчә ман яһан.
* * *

Авәт, авәт, куккук,
Аһ шелле сассуна.
Яһ! яврат эс, куккук,
Уй-хире, вәрмаһа.
Сан сассу ман аһри
Хёләхе хускатать.
Чән чаваш сассине
Илтнёнех туйанать.
Хам суралнә сёртен
Вёсәсә ситрән пулех?
Тәвансен саламне
Илсе килтән пулех?..

Красноярск крайё,
Юксеево